

A MAGYAR SZÜLŐK ISKOLAI ÖNKÉNTES TEVÉKENYSÉGEINEK TÍPUSAI ÉS FORMÁI – EGY PILOT-KUTATÁS EREDMÉNYEI, 2024

BARTAL ANNA MÁRIA¹ – CSORDÁS GEORGINA²

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2024.3.3-34>

Absztrakt

Magyarországon a szülők iskolai bevonódásának, illetve önkéntességének egy erősen centralizált oktatási rendszer, szűk törvényi keretek és a teljes népesség közepesen alacsony civil aktivitása, illetve önkéntességi rátája ad keretet. Jelen tanulmány fő célja, hogy egy nem reprezentatív, kismintás pilot-kutatás eredményei alapján részletesen megvizsgálja a magyar szülők iskolai bevonódásának azon típusait, amelyek megfelelnek az informális, kvázi formális és formális önkéntesség kritériumainak. További cél volt, hogy feltárjuk az iskolához kötődő, illetve azon kívüli informális típusú szülői önkéntes tevékenységek struktúráját, valamint azt, hogy mely szereplők kezdeményezik e tevékenységeket. Célunk volt még megmutatni a kvázi formális (szülői munkaközösségek) és formális (iskolai alapítványok, más civil-nonprofit) szervezetekben aktív szülők jellemzőit. Mindezen kutatási szempontok érvényesülését két szinten, az alapfokú (alsó és felső tagozatban) és középfokú (gimnáziumi) oktatási intézményekben vizsgáltuk. A kutatásban 119 szülő vett részt, akik kitöltői státusz (jellemzően anya) iskolai végzettség (főként felsőfokú) és vallásosság (leginkább vallásos) terén erősen homogén mintát alkottak. A szülők 70 alsó, 57 felső tagozatos és 50 gimnáziumi tanuló gyermekük osztálya és/vagy iskolája számára végzett informális típusú önkéntes tevékenységről nyilatkoztak. Eredményeink szerint a szülők iskolához kötődő, informális típusú önkéntes tevékenységeinek struktúrája arról árulkodott, hogy az iskolai pedagógiai munkát segítő önkéntes tevékenységek kevésbé voltak jellemzőek. Részvételüket inkább az iskolai erőforrások (természetbeni, humánerőforrás és anyagi) pótlására vették igénybe. A szülők iskolán kívüli, informális típusú önkéntes tevékenységeiben a közösségépítés, a többi szülő és a pedagógus munkájának segítése dominált. Gyakoriságát tekintve az iskolán belüli szülői önkéntesség epizodikus, míg az iskolán kívüli kevert-típusú (rendszeres vagy epizodikus) volt. A szülők iskolán belüli, informális típusú önkéntességének kezdeményezésében – főként az alapfokú oktatásban (különösen a felső tagozaton) – a szülői munkaközösségnek volt nagyobb arányú „autoritása”, és a szülők reaktív magatartást tanúsítottak. Ezzel szemben az iskolán kívüli önkéntes tevékenységeket a szülők proaktivitása határozta meg. A szülői munkaközösségekben végzett önkéntesség vállalásában a vezető ok a látens csoportnyomás volt a többi szülő vonakodó altruizmusa miatt, és csak a tagok egy kisebb része involválódott tudatosan és célorientáltan. A szakirodalmi adatokkal egyezően a szülők mind informális, mind formális típusú önkéntességének gyakorisága a gyermek életkorával egyenes arányban, és jelentősen csökkent. A részletesebb statisztikai elemzések azt mutatták, hogy a vizsgált mintában a gyermekek száma szignifikánsan és negatívan prediktálta az informális, míg az állami fenntartó a formális

¹ Bartal Anna Mária (PhD), szociálpolitikus-szociológus, az Önkéntes Szemle főszerkesztője.

² Csordás Georgina pszichológus, egyetemi tanársegéd, Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Fejlődés- és Neveléslélektani Tanszék.

típusú szülői önkéntességet. A kontextuális változók közül a normatívan elvárt szülői értekezleten/fogadóórán való részvétel közepes-erős összefüggést mutatott az informális, és gyenge-közepes együttjárást a formális típusú szülői önkéntességgel.

Kulcsszavak: szülői bevonódás, informális szülői önkéntesség, formális szülői önkéntesség, kvázi-formális önkéntesség, szülői munkaközösség, iskolatípusok

Types and forms of parents' volunteering activities in Hungarian schools – Results of a pilot-study, 2024.

Anna Mária Bartal – Georgina Csordás

Abstract

In Hungary, parents' involvement and volunteering activities in schools is determined by a highly centralized education system, narrow legal framework in addition to moderately low civic activity and low volunteering rates that is characteristic of the entire population. The main objective of this study was to examine the types of involvement of Hungarian parents in school functions that meet the criteria for informal, quasi-formal and formal volunteering based on the results of a non-representative, small-sample pilot study. Another aim was to explore the structure of informal in-school and out-of-school volunteering activities of parents as well as the initiatives for such activities. In addition, our goal was to discover the characteristics of parents active in quasi-formal (parent-teacher associations) and formal (school foundations, other nonprofit) organizations. The validity of all these research aspects was examined at two levels: primary (lower level and upper level) and secondary educational institutions. The research involved 119 parents, who formed a highly homogeneous pattern in terms of participant status (typically mother), educational attainment (mostly tertiary) and faith (mostly religious). The children of the parents who responded to their informal volunteering activities were attended in classes and/or schools as follows: 70 children were in primary school at lower level, 57 were in primary school at upper level, and 50 students were at secondary school.

According to our results, the structure of in-school informal volunteering activities of parents showed that instructional support was less typical. The focus of informal volunteering activities of parents was on providing support to relieve the burden on schools' human and material resources. The parents' out-of-school volunteering was focused on community building and helping other parents and teachers in their work. In terms of frequency, in-school volunteering activities of parents was episodic, while out-of-school involvement was mixed (regular or episodic). In initiating volunteering activities of parents within schools, especially at primary school upper level, the parent-teacher association (PTA) had a great proportion of "authority", and parents were reactive. In contrast, extracurricular volunteer involvement was initiated by proactive parents. Latent group pressure and reluctant altruism were the leading reasons for volunteering in the parent-teacher associations, and only the minority of members were conscious and goal-oriented. In line with the literature, the frequency of parental volunteering, both informal and formal, decreased significantly in direct proportion with the age of the child. More detailed statistical analyses indicated that the variable "number of children" in the sample studied significantly and negatively predicted the parents' informal volunteering, while the variable "publicly maintained school" similarly significantly and negative predicted the formal volunteering activities of parents. Among contextual variables, the variable "the participation in parent-teacher conferences" showed a

medium-strong correlation with informal-type parental volunteering, while a weak and medium coexistence with formal-type parental volunteering.

Keywords: parental involvement in schools, informal parental involvement, formal parental involvement, quasi-formal parental involvement, parent-teacher association (PTA), types of schools

---

BEVEZETÉS

Magyarországon a 2023/2024-es tanévben összesen 1,2 millió gyermek részesült általános iskolai, illetve középfokú oktatásban.³ Mindez azt jelenti, hogy amikor a szülők iskolai bevonódásáról és részvételéről beszélünk, akkor – közvetlenül vagy közvetve – mintegy 2,2 millió szülőt és 116 ezer pedagógust⁴ érintő kérdést tárgyalunk.

A köztudatban az iskola és a szülő kapcsolata – egy igen ambivalens megítélés tükrében – leginkább a szülői értekezleteken/fogadóórákon és a szülői munkaközösségekben való részvételben jelenik meg.⁵ Ugyanakkor az a társadalmi magatartásforma, amit az oktatás- és neveléstudomány a szülők iskolai bevonódásának nevez, mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalmi eredmények (a legfontosabbakat kiemelve: Epstein 1995/ 2010; Bekker – Denessen 2007; Hill – Tyson, 2009; Perlusz et al. 2012; Imre 2015; 2017; Marton 2019; Kocsis et al. 2022), valamint a mindennapi gyakorlat szerint is jóval sokrétűbb és differenciáltabb részvételt, illetve tevékenységeket jelent. A tanulmányban – a normatívan elvárt, szülői értekezleteken/fogadóórákon való részvétel kivételével – önkéntességnek tekintünk minden olyan szülői tevékenységet, amely a gyermek iskolai vagy azon kívüli oktatásához kapcsolódik, valamint amelyet az egyén önként, szabad akaratából, anyagi ellenszolgáltatás nélkül végez más személyek és/vagy közösségek, és/vagy a társadalom javára (lásd még Haski-Leventhal et al. 2016). Továbbá, a szülői önkéntességet tervezett segítségnek és olyan időadománynak tartjuk, amelyet a szülők szabadidejükből áldoznak fel (Wilson – Musick 2008). A szülők – a gyermek oktatásához kötődő – iskolai és iskolán kívüli önkéntes tevékenységei megvalósulhatnak informális, kvázi-formális és formális szervezeti keretek között (lásd Wilson 2000).

---

³ Forrás: Oktatási adatok, 2023/2024 (előzetes adatok). Központi Statisztikai Hivatal <https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/oktatasi-adatok-20232024-elozetes-adatok/index.html>

⁴ Forrás: Oktatási adatok, 2023/2024 (előzetes adatok). Központi Statisztikai Hivatal <https://www.ksh.hu/s/kiadvanyok/oktatasi-adatok-20232024-elozetes-adatok/index.html>

⁵ Forrás: Z. Kocsis Blanka: *Szülői munkaközösség: lehetőségek kontra rémálmom*. <https://wmn.hu/wmn-suli/60813-szuloi-munkakozosseg-lehetosegek-kontra-remalom>

A szakirodalmi elemzések szerint alapvetően három társadalmi tényező befolyásolhatja a szülők iskolai bevonódását: az oktatási rendszer centralizált-decentralizált jellege, továbbá az oktatási törvények által biztosított szervezeti keretek, illetve a civil aktivitás/önkéntesség mértéke az adott társadalomban. Magyarországon az iskolai szülői bevonódás egy erősen centralizált oktatási rendszerben valósul meg, amelynek törvényi kereteit a 2011. évi CXCV. törvény a „Nemzeti köznevelésről” 72. paragrafus 4. c pontjában „A szülők kötelességei és jogai” és a 73. paragrafus 1. pontjában „A szülői szervezet, az iskolaszék, az intézményi tanács” fejezetek alatt találhatjuk meg. A civil aktivitás (társas civil szervezeti tagság) és az önkéntesség alapján Magyarország a közepesen alacsony aktivitású országok közé tartozik, a felnőtt népesség 27 százaléka végzett 2018-ban önkéntes tevékenységet (Gyorgyovich et al. 2020). A témával foglalkozó vizsgálatok (lásd OECD 2019) szerint a szülők iskolai aktivitása fontos – materiális, humán és fizikai – erőforrást jelent az oktatási intézmények számára. Egyes elemzések kiemelik, hogy a gazdasági válságok idején, az állami oktatási kiadások csökkentésekor jelentősen megnő az oktatási intézmények igénye a szülői erőforrások iránt (lásd például: Hiatt-Michael 1994; Okpala et al. 2001; Wang – Fahay 2010; Haski-Leventhal et al. 2016).

Mindezekből következően a tanulmány fő célja, hogy egy nem reprezentatív, kismintás pilot-kutatás eredményei alapján – strukturális-funkcionális nézőpontból – részletesen megvizsgálja a magyar szülők iskolai bevonódásának azon típusait, amelyek megfelelnek az informális, kvázi formális és formális önkéntesség kritériumainak. Ennek érdekében a tanulmány első, elméleti részében először a szülői bevonódással kapcsolatos oktatás- és neveléstudományi tanulmányok, valamint a szülői önkéntességgel kapcsolatos önkéntes-kutatások eredményeire támaszkodva a fogalmi kereteket ismertetjük. Majd pedig a szülők iskolai önkéntességének informális, kvázi-formális és formális típusait vizsgáljuk magyarországi viszonylatban, mivel az önkéntes-kutatások fontos differenciáló szempontja a tevékenységvégzés formai kereteinek meghatározása (lásd Wilson 2000). Ezt követően a tanulmány céljai, főbb kérdésfeltevései és módszerei kerülnek bemutatásra. Az eredmények elemzését két alfejezetben mutatjuk be a kutatási célokban megfogalmazottak szerint: először ismertetjük a szülői önkéntesség informális tevékenységi területeinek, majd pedig kvázi-formális típusának – a szülői munkaközösségi tagságnak –, illetve a formális önkéntesség (iskolai alapítványi és civil-nonprofit szervezeteknél) feltárható jellemzőit. A tanulmányt az

eredmények összegzésével és további – egy nagymintás, reprezentatív vizsgálat – kutatási irányaira tett javaslatokkal zárjuk a hazai, iskolai szülői önkéntesség fejlesztése érdekében.

FOGALMI KERETEK

A szülői bevonódás fogalma és vizsgálata az 1960-as években az amerikai oktatási kutatásokban jelent meg először és az elmúlt hatvan évben egy rendkívül komplex, nemzetközi kutatási területté vált. Ebből a komplexitásból eredhet, hogy ma sincs normatív meghatározása, hanem inkább leíró vagy taxatív típusú definícióit találjuk meg a különböző írásokban. Alapjában véve, ahogy Fantuzzo és szerzőtársai (1995) megállapították, a szülői bevonódás olyan különféle magatartásformákra utal, amelyek közvetlenül vagy közvetve befolyásolják a gyermek kognitív fejlődését és iskolai teljesítményét (idézi Bekker – Denessen 2007:189). Hill és szerzőtársai szűk tíz évvel később, 2004-ben már nem magatartásként, hanem interakcióként fogalmazzák meg a szülői bevonódást, miszerint ez a szülőknek a gyermekeikkel, valamint az iskolával folytatott minden olyan kapcsolata, amelynek célja a gyermek iskolai sikerének előmozdítása (Hill et al. 2004:1492). Mindezek alapján a szülői bevonódást egy általános fogalomként kell értelmezni, ami a témával foglalkozó empirikus szakirodalom szerint a következő magatartásformákat, illetve interakciókat jelenítheti meg, mint például: szülői értekezleteken való részvétel; kapcsolatfelvétel az iskolával általában és probléma esetén; tagság iskolai, szülői döntéshozatali szervezetekben; tevőleges részvétel az iskolai/osztályszintű rendezvényeken, eseményeken; segítségnyújtás az osztályteremben; a pedagógus munkájának segítése; iskolai tevékenységek megbeszélése a gyermekkel; a gyermek iskolai előrehaladásának nyomon követése; a jó jegyek ösztönzése és jutalmazása; olvasás a gyermeknek/a gyermekkel; a gyermek iskolán kívüli tevékenységeinek figyelemmel kísérése stb. (Georgiou 1996:200 alapján). Mindezekből nyilvánvalóan látszik, ahogy Bekker és Denessen (2007:189) is írja, hogy a szülői részvétel a gyermek iskolájával vagy iskoláztatásával kapcsolatos szülői viselkedésre/interakciókra utal, amely a gyermek oktatása/iskoláztatása iránti elkötelezettségben nyilvánul meg. Ez azt jelenti, hogy az a szülő, aki nagyobb mértékben mutat ilyen viselkedést, nagyobb mértékben tekinthető bevonódottnak/érintettnek, mint az, aki kisebb mértékben mutatja ezeket a viselkedéseket és él ezekkel az interakciókkal (Bekker – Denessen 2007). Azaz, a szülői bevonódás megmutatkozhat aktív (tervezett), spontán és passzív részvételben (lásd 1. táblázat). Ahogy a

felsorolt empirikus kutatások példái alapján is érzékelhető, a szülői bevonódásnak több dimenziója körvonalazható, amit Fantuzzo és szerzőtársai (2000) iskolai alapú, család/szülő – iskolai alapú és otthoni alapú részvételként írtak le. Az iskolai alapú bevonódás jelenti a szülőnek az iskolai és osztálytermi tevékenységekben való részvételét, míg a szülők tanárokkal/iskolával való kapcsolattartását a család/szülő – iskolai alapú, és végezetül az otthoni alapú bevonódáshoz a szülő általi tanulási környezet biztosítását, valamint a gyermekkel való foglalkozást sorolták Fantuzzo és szerzőtársai (1 táblázat).

1. táblázat. A szülői önkéntesség helye a szülői bevonódás „rendszerében”

Fantuzzo et al. (1995) Hill et al. (2004)	Szülői bevonódás		
	aktív (tervezett) részvétel	passzív részvétel	
	spontán részvétel		
Fantuzzo et al. (2000)	iskolai alapú részvétel	család/szülő – iskolai alapú részvétel	otthoni alapú részvétel
Epstein (1995; 2010)	szülői önkéntesség döntéshozatalban való részvétel	kommunikáció	szülői feladatok, otthoni tanulás
	iskolán kívüli közösségekkel való együttműködés		
Epstein (1995:19)	Szülői önkéntesség: „szülői segítség és támogatás megszervezése” Minden olyan tevékenységre vonatkozik, amelyben a szülők saját idejükben iskolai tevékenységekben vesznek részt különösen a tanuló vagy általában az iskola javára.		
Haski-Leventhal et al. (2016:682)	Szülői önkéntesség: „Fizetetlen munka, amelyet iskoláskorú gyermekeket gondozó emberek végeznek pénzbeli jutalom nélkül, a közösség és az oktatási intézmények, valamint gyermekeik javára.”		

Forrás: Saját készítésű táblázat Fantuzzo et al. 1995; Hill et al. 2004; Fantuzzo et al. 2000; Epstein 1987; 1995; 2010; Haski-Leventhal et al. 2010 és Walsh 2010 alapján, a tanulmány szempontjából releváns kategóriákat kiemelve.

A szülői bevonódás mára már legelfogadottabb kategorizációjává vált Joyce Epstein 1995-ben közölt tipológiája (Epstein 1995/2010). Ez a modell a szülői részvétel általános fogalmát hat különböző típusra bontja:

- Szülői szerep – szülői készségek, feladatok és olyan otthoni környezet biztosítása, amely a gyermeket tanulásában támogatja.

- Kommunikáció – kétirányú kommunikációs csatornák az iskola és az otthon között az iskolai programokról és a gyermekek előrehaladásáról.
- Önkéntesség – a szülők toborzása önkéntesként és az iskolai előadások közönségeként történő bevonása és részvétele.
- Otthoni tanulás – információk és ötletek, illetve más, a tantervvel kapcsolatos anyagok a családok számára arról, miként segíthetik gyermekeiket otthoni tanulásukban.
- Döntéshozatal – a családok bevonása az iskolai döntések résztvevőiként, valamint a szülői vezetők és képviselők részvétele az iskolai bizottságokban.
- Együttműködés a közösséggel – a közösség erőforrásainak és szolgáltatásainak azonosítása és integrálása az iskolai programokban, a gyermekek iránti közös felelősség előmozdítása érdekében (Epstein 1995:704 alapján).

Epstein 1995-ös tanulmányában explicite a szülői önkéntességről csak annyit mond, hogy a „szülői segítség és támogatás megszervezése”, míg impliciten minden olyan tevékenységre vonatkoztatja, amelyet a szülők szabadidejükben a tanulók vagy általában az iskola javára végeznek. Az epsteini értelmezés szerint a szülői önkéntesség térben és időben nem csak az iskolában valósulhat meg. Az iskolán kívüli szülői önkéntesség körébe tartozhat a gyermekek szállítása, korrepetálása, különböző programok szervezése, a szülőtársakkal való, informális keretek közötti rendszeres vagy alkalmi találkozók szervezése és az azokon való részvétel stb. Későbbi, az először 1997-ben megjelent és azóta már a negyedik kiadásnál tartó – „Iskolai, családi és közösségi partnerségek – az Ön cselekvési kézikönyve” – könyvükben Epstein és szerzőtársai részletesen kifejtik, hogy milyen tapasztalatokkal járhat maguk a szülők, illetve az iskolák számára önkéntes részvételük (Epstein et al. 1997).

- Szülői oldalról nézve, önkéntességük jelentősen hozzájárulhat ahhoz, hogy egyrészt megértsék a pedagógusok munkáját, megerősítve a család/szülő-iskola alapú együttműködést. Másrészt ez lehetőséget teremt arra is, hogy az iskolai oktatási-nevelési módszereket adaptálják az otthoni tanulásban.
- Az iskola oldaláról az egyik legfontosabb, hogy a szülői önkéntesség elfogadásával kifejezheti nyitottságát, megbecsülését a szülők irányába. Ezt erőteljesen befolyásolhatja, hogy mennyire van „szükség helyzetben” az intézmény, azaz mennyire produktív az intézmény számára a szülők önkéntes tevékenysége, illetve, hogy a szülők is mennyire látják tevékenységük eredményét az oktatási-nevelési körülmények javításában.

Összegezve tehát, a vonatkozó oktatási, neveléstudományi szakirodalmak alapján a szülők iskolai önkéntessége aktív (tervezett), a gyermek oktatásához kapcsolódó iskolai vagy iskolán kívüli részvételben megnyilvánuló magatartásformájának/interakciójának értelmezhető, amelynek egyik formája a szülőknek az iskolai döntéshozatalban – iskolai szervezetekben – önként vállalat részvétele is.

A szülői önkéntesség, mint generációs jelenség

Haski-Leventhal és szerzőtársai a szülői önkéntesség, mint önkéntes tevékenység definiálásakor annak fizetetlen munka-jellegéből indultak ki, hangsúlyozva a monetáris ellentételezés hiányát a munkavégzéskor, valamint a köz-, vagy klub- és magánjavakhoz való potenciális hozzájárulását: „Fizetetlen munka, amelyet iskoláskorú gyermekeket gondozó emberek végeznek pénzbeli jutalom nélkül, a közösség és az oktatási intézmények, valamint gyermekeik javára.” (Haski-Leventhal et al. 2016:684).

A szakirodalom szerint (lásd Salamon – Anheier 1995) az egyének, csoportok önkéntességének egyik klasszifikációs szempontja, hogy mely tevékenységi területen – sport, szabadidő, kultúra, oktatás, egészségügyi, szociális stb. – valósulnak meg. Ezt a vertikális „rendszer” a szülői önkéntesség horizontálisan metszi, hiszen, bármely tevékenységi területen megjelenhet, bár legnagyobb gyakorisággal az oktatás (lásd szülők iskolai önkéntessége) és a sport területén találkozhatunk vele. Mindebből kifolyólag Haski-Leventhal és szerzőtársai (2016) a szülői önkéntesség sajátosságait generációs nézőpontból igyekeznek feltárni, mivel – a fiatalok és az időskorúak önkéntessége mellett – ezt is jellemzi egy adott életciklushoz való kötődés. Ennek az életciklusnak a sajátossága – a gyermeces szülői lét – leképeződik önkéntességük vállalásában is, hiszen korukhoz/gyermekek korához közelálló ügyekért (is) áldozzák fel szabadidejüket.

Musick és Wilson (2008) mára már klasszikussá vált könyvükben azt tárták fel, hogy a szülői önkéntesség valószínűsége a háztartásban élő gyermekek számától, a gyermekek életkorától a szülő foglalkoztatási státuszától és családi állapotától függően változik.

A Child Trends 2011-es adatainak elemzése alapján Haski-Leventhal és szerzőtársai (2016) úgy találták, hogy a felsőfokú végzettséggel rendelkező szülők nagyobb valószínűséggel vállalnak önkéntességet. Hasonló következtetésre jutott már 2010-ben Wang és Fahey (2010) a Bush-kormányzat „No child left behind” („Egyetlen gyermek sem veszhet el”) programjának hatásait

elemezve, illetve bő 10 évvel később Gibbs és szerzőtársai (2021) a szülői önkéntesség hatékonyságát vizsgálva.

A szülői önkéntesség motivációit elemezve Haski-Leventhal és szerzőtársai (2016:689) megjegyzik, hogy noha a szülői önkéntességnek van egy potenciális közjó-jellege, ugyanakkor a motivációk származhatnak olyan (vélt vagy valós) magánelőnyökből is mint például a befolyásszerzés az iskolai/osztály szervezetekben, az erőforrások irányításában, a kapcsolati tőke építésében, a gyermek számára jobb oktatási helyzet elérésében stb. Magánelőny lehet azonban az is, hogyha javulnak a szülői készségek vagy a szülők példaképként szolgálnak gyermekeik számára a közösségi/társadalmi felelősségvállalás kapcsán (Walsh 2010).

Számos kutatás bizonyítja, hogy általában véve az önkéntességnek, így a szülői önkéntességnek is alapvetően két fő akadálya azonosítható: az időbeli korlátok és a lehetőségek hiánya. Az elemzések (lásd például Epstein 2008; Deslandes – Bertrand 2010; Bhargava – Witherspoon 2015; Anastasiou – Papagianni 2020) azt is kimutatták, hogy a szülők iskolai bevonódása a gyermek életkorával egyenes arányban csökken: a középfokú intézményekben jelentősen alacsonyabb a szülők – különösen az apák – önkéntes-hajlandósága, mint az alacsonyabb fokú intézményekben. Ugyanakkor fontos kiemelni, Lareau (1989; 2011) nyomán, hogy a szülői részvétel kulturálisan is beágyazott, amely a kulturális tényezőktől és az iskola kontextusától függhet, és ezek ugyanúgy akadályai lehetnek a szülői önkéntesség vállalásának. Ahogy Wang és Fahey megállapítják: „Azok a szülők, akik olyan kultúrából érkeztek, ahol a tanárok játsszák a főszerepet a gyermekek oktatásában, nincsenek hozzá szokva az iskolákban és az osztályterekben végzett önkéntes munkához. Segíthetnek a gyerekeknek házi feladatukban otthon, de az osztálytermi tanítást hivatásos pedagógusok birodalmának tekintik, ezért a tanárok oktatási hatáskörének tiszteletben tartása érdekében ezek a szülők hajlamosak nem »beavatkozni« az iskolába.” (Wang – Fahey 2010:1127)

Összességében tehát, az önkéntesség-kutatások a szülői önkéntesség meghatározásakor annak nem fizetett, ellentételezés nélküli munka-jellegére teszik a hangsúlyt, azzal a céllal, hogy elkülönítsék a fizetett munkát végzők (az iskolai alkalmazottak) tevékenységeitől. Horizontális jellegéből fakadóan generációs megközelítésből vizsgálják a szülők iskolai önkéntességének megnyilvánulási formáit. Mindemellet a szülői önkéntesség is hordozza az önkéntesség olyan általános sajátosságait, mint egyfelől a Smith (1994) által leírt „domináns státusz-modell”, miszerint az önkéntességet vállalók között nagyobb gyakorisággal találhatunk magasabb iskolai végzettségű, jobb társadalmi és gazdasági státuszú egyéneket. Másfelől a

szülői önkéntesség is rendelkezik az önkéntes tevékenységekre jellemző (potenciális) közjó-jelleggel, de magában foglalhatja a klub- és magánjavak, magánelőnyök lehetőségét is, hiszen az önkéntesség egy csoport vagy az egyén számára is „haszonnal járhat”.

A SZÜLŐK ISKOLAI ÖNKÉNTESÉGÉNEK INFORMÁLIS, KVÁZI-FORMÁLIS ÉS FORMÁLIS SZERVEZETI KERETEI MAGYARORSZÁGON

Az önkéntes tevékenységek kategorizálásánál – így a szülők iskolai önkéntességénél is – fontos kritérium, hogy milyen formális vagy nem formális (informális) szervezeti keretek között valósulnak meg (Wilson 2000). Hangsúlyozni kell, hogy akár a formális, akár az informális önkéntességet vizsgáljuk, egyrészt jelentős közösségi/társadalmi erőforrást, másrészt közösségszervező erőt jelentenek, harmadrészt pedig a közösséghez tartozás és a csoportidentitás olyan alapvető kifejeződései, amelyek hozzájárulnak az egyének közösségi és társadalmi integrációjához (Hustinx et al. 2010).

Formalizáltság szempontjából Magyarországon a szülők iskolai önkéntessége túlnyomó többségében **informális (jogi forma nélküli) szervezeti keretek** között, önként vállalt, általában tervezett, egyéni vagy csoportos tevékenységekben nyilvánul meg, mint például: rendezvények, családi napok, összejövetelek szervezése, előkészítése, támogatása, az oktatás és a pedagógus munkájának segítése, karbantartási munkák stb. Ezekről, mint bármely informális típusú önkéntes tevékenységről, csak célzott felmérések, kutatások alapján rendelkezünk, ráadásul viszonylag kevés adattal (lásd például Imre 2017; Marton 2019). Maguk az iskolák is igen ritkán nevesítik a szülői részvétel különböző formáit (kivételt képeznek azok a magán- és egyházi jellegű iskolák, amelyek pedagógiai programjának szerves és „elvárt” része a szülők aktív iskolai részvétele). Imre Nóra (2017:91) szignifikáns összefüggést mutatott ki a szülők alkalmi segítségnyújtása és területi (járási) megoszlása között, továbbá azt találta, hogy az érettségizett szülők vesznek inkább részt az ilyen, önkéntes jellegű tevékenységekben. Marton (2019:106) elemzésében azt találta, hogy a szülők iskolai informális segítségnyújtása leginkább fizikai munka formájában (varrás, sütemény készítése, főzés, dekorálás, takarítás), szellemi jellegű (szaktudás felajánlása) és személyes támogatás nyújtásában (gyermekek kísérése, szállítása, felügyelet), valamint a programok szervezésében, megvalósításában nyilvánult meg.

Az osztály- és iskolaszintű szülői munkaközösségekben, iskolaszékekben való szülői önkéntesség *kvázi-formális jellegű* szervezeti keretekben valósul meg, hiszen már van egy laza formális keret (ami hierarchikus is lehet, ha osztály-iskola struktúrában épül fel), de ezek nem önálló jogi személyként funkcionálnak. Iskolán belüli szerveződések, de nem részei az iskolának sem jogilag, sem strukturálisan. Többek között ezért is nevezte Addi-Racch (2022) „in-between actor”-nak, köztes szereplőnek a szülői szervezeteket. A tagok nem direkt participáció alapján, hanem demokratikus képviseleti rendszerben, önkéntesen vesznek részt a szülői munkaközösségekben, munkájukért ellentételezést nem kapnak. Érdekartikulációs funkciót csak kivételes és konfliktusos helyzetben töltenek be (lásd Ligeti – Márton 2002).

Történetileg a szülői munkaközösségek működésének három – a két háború közötti időszak, az államszocializmus és a rendszerváltozás utáni – periódusát különbözteti meg Sári Mihály (2005:3). A rendszerváltozás után először az 1993. évi LXXIX. törvény próbálta új alapokra helyezni a magyar közoktatás helyzetét. A Közoktatási törvény az iskolaszékek létrehozását írta elő, ami a fenntartó, az iskolai testület és diákönkormányzat, valamint szülői képviselet alkotta érdekegyeztető szervezet. A gyakorlat azonban azt mutatta, hogy valódi érdekegyeztetés hiányában az iskolaszékek többsége csak formálisan működött, míg a szülői munkaközösségek, bár jogosítvány nélkül, de továbbra is – ahogy Sári (2005:3) fogalmaz – az iskolák útítársai maradtak. Mindezek ellenére a 2011. évi CXC. törvény a „Nemzeti köznevelésről” a 73. paragrafus 1. pontjában – „A szülői szervezet, az iskolaszék, az intézményi tanács” fejezet – továbbra is nevesítette az iskolaszékeket, míg a szülői szervezetekről a következőképpen rendelkezett: „Az óvodában, az iskolában és a kollégiumban a szülők jogaik érvényesítése, kötelességük teljesítése érdekében, az intézmény működését, munkáját érintő kérdésekben véleményezési, javaslattevő joggal rendelkező szülői szervezetet (közösséget) hozhatnak létre.”⁶

A szülői munkaközösségek munkájával érintőlegesen Marton (2019:113) foglalkozik és az interjú vizsgálatok alapján megállapítja, hogy a munkaközösségekben való részvételről a megkérdezett szülőknek nem volt pozitív véleményük. Az, hogy az iskolák a jogszabályi kötelezettségeiknek eleget téve mennyire és hogyan veszik igénybe a szülői munkaközösségek munkáját, leginkább az iskolák hagyományaitól, az iskolavezetés partnerségi szemléletétől függ. Marton (2019:113) elemzése alapján a szülői munkaközösségek főként a nagyobb

---

⁶ <https://net.jogtar.hu/jogszabaly?docid=a1100190.tv>

horderejű iskolai rendezvények (alapítványi bál, ballagás) szervezésében, osztályszinten egyfajta közvetítő szerep (az osztályfőnök és a szülőtársak között) betöltésében, valamint a hivatalos iskolai dokumentumok esetében az alkalmankénti véleményezési és a javaslattételi jog gyakorlásában vesznek részt. Ugyanakkor kvázi-formális szervezetként folytatnak egyfajta pénzügyi-, gazdálkodási tevékenységet („osztálypénz” kezelése), aminek szabályozására nincs példa és ezért esetleges konfliktusok forrása is lehet az szülői közösségeken belül.

Végezetül a szülők **formális önkéntességének** az iskolák működését segítő alapítványok kuratóriumában vagy egyesületek vezetőségében, tagságában való részvétel ad keretet. Magyarországon a rendszerváltást követő években számos oktatási célú civil-nonprofit szervezet (főként alapítvány) jött létre, válaszul arra a „keresletre”, amivel a szülők gyermekeik óvodai, általános- és középiskolai oktatásának színvonalát kívánták emelni, vagy éppen a hiányzó szolgáltatásokat (például, nyelvtanulás, egyéb „különórák” és tehetséggondozás), illetve az iskolák tanulóinak, pedagógusainak támogatását, valamint az intézmények fenntartását akarták biztosítani (Sebestény – Bartal 2024:58). 2010-ben az oktatási célú civil-nonprofit szervezeteknek még 59 százaléka, 2020-ban pedig 56 százaléka működött az „alap- és középfokú oktatás” terén. Sebestény és Bartal szerint (2024:73) a szervezetszám-csökkenés arra utal, hogy egyre fogy az a többlet anyagi-, szellemi- és humán erőforrás, ami kiegészítené vagy kijavítaná e két közoktatási terület problémáit. 2020-ban az oktatási civil-nonprofit szervezeteknek 29400 önkéntesük volt, ami az összes önkéntes 9,5 százalékát tette ki. Az oktatási alszektorban az önkéntesek munkája inkább a szervezetek működtetésével kapcsolatos, és kevésbé a szolgáltatói feladatok ellátásában nyilvánul meg (Sebestény – Bartal 2024:77).

A KUTATÁS CÉLJAI, FŐBB KÉRDÉSFELTEVÉSEI ÉS MÓDSZEREI

A tanulmány elsődleges célja, hogy egy nem reprezentatív, kismintás pilot-kutatás eredményei alapján részletesen megvizsgálja a magyar szülők iskolai bevonódásának azon típusait, amelyek megfelelnek az informális, kvázi formális és formális önkéntesség kritériumainak. A kutatási cél választását egyrészt az indokolta, hogy a nemzetközi és hazai neveléstudományi vizsgálatok alapján (a legfontosabbakat kiemelve: Epstein 1995/2010; Bekker – Denessen 2007; Hill – Tyson, 2009; Perlusz et al. 2012; Imre 2015; 2017; Marton 2019; Kocsis et al. 2022) számos adattal rendelkezünk arról, hogy a szülők iskolai önkéntessége mely tevékenységi

területeken mutatkozik meg. Ugyanakkor ezeknek az önkéntesség-kutatásokban alkalmazott strukturális-funkcionális megközelítés szerinti elemzésére alig találunk eredményeket. Másrészt, szektorszinten – a nonprofit statisztikai felmérések és kutatások révén – a formális önkéntességről rendelkezünk adatokkal, míg az informális önkéntességről, annak megnyilvánulási formáiról alig vannak ismereteink. Különösen igaz ez a szülők iskolai és iskolán kívüli önkéntességére, amely tevékenységek jó része az informális önkéntesség körébe tartozik, hiszen nem jogilag bejegyzett szervezeti keretek között folynak. Ezzel kapcsolatosan a kutatás fő kérdései a következők voltak:

- Egyrészt, milyen a struktúrája és a gyakorisága e tevékenységeknek, hiszen ebből következtetni lehet arra, hogy milyen jellegű (erőforráspótló vagy az oktatást segítő) tevékenységeknél veszik igénybe a pedagógusok, illetve az iskolák a szülők által felajánlott időadományt.
- Másrészt, a szülők önkéntes aktivitása mennyire proaktív, illetve reaktív az egyes informális önkéntes tevékenységek esetében. Ugyanis az önkéntességgel foglalkozó szakirodalom (lásd például Yeung 2008; Bartal – Kmetty 2011) egyik fő kérdése, hogy az önkéntes magatartásban milyen szerepet játszik a választás (proaktivitás) vagy a meghívás (reaktivitás). Ugyanakkor a proaktív, a kezdeményező önkéntes magatartást a civil (állampolgári) önszerveződés egyik kifejeződésének is tekintik (Arato – Cohen 1988; Anheier et al. 2004).
- Harmadrészt iskolatípusonként mely informális, szülői önkéntes tevékenységek jellemzőek hiszen az elemzések (lásd például Epstein 2008; Deslandes – Bertrand 2010; Bhargava – Witherspoon 2015; Anastasiou – Papagianni 2020) azt mutatják, hogy a szülők iskolai bevonódása a gyermek életkorával egyenes arányban csökken.
- A fenti kontextuális változókon kívül mely szociodemográfiai változók befolyásolják az informális önkéntes tevékenységek vállalását.

Következő célunk a szülők kvázi-formális – a szülői munkaközösségekben – és a formális szervezetekben (alapítványok, egyesületek) végzett önkéntes munkájának vizsgálata volt, a feladat/pozíció vállalásának okait, a tevékenység gyakoriság és „gazdasági hasznát” (munkaórák és azok értéke) kutatva, hiszen ez az egyik legkevésbé vizsgált területe a szülők iskolai önkéntességének. Ez esetben is kerestük a szociodemográfiai változók magyarázó hatását a szülők formális típusú önkéntes tevékenységeire vonatkozóan.

A kérdőíves megkérdezés 2024. május 15. és június 30. között zajlott hólabda módszerrel, és a közösségi felületeken történő hirdetés útján értük el a válaszadó sokaságot. A kérdőív 57 kérdést tartalmazott és három fő részből állt. A kérdőív első része – az iskolai és iskolán kívüli – szülői önkéntes tevékenységek felmérésére irányult, iskolatípusonkénti metszetben. E részben fontosnak tartottuk azt is, hogy a válaszadók indokolják meg, hogy önkéntességnek tartják-e vagy sem ezeket a tevékenységeket. A kérdőív második része zárt és nyitott kérdésekkel a szülői munkaközösségekben, az iskolai alapítványoknál és a civil-nonprofit szervezeteknél végzett önkéntes tevékenységekre vonatkozott. Végezetül a harmadik rész a szülők szociodemográfiai jellemzőire kérdezett rá. A megkérdezés lezárultával összesen 119 válasz érkezett be, és ez képezte a nem reprezentatív minta alapsokaságát.

Az adatelemzés során az alacsony elemszám miatt bizonyos változókat összevontunk, így például: a gimnáziumi tanulókhöz soroltuk 7 szakgimnáziumi esetet; a szülői önkéntesség reaktivitás-proaktivitásának mérésekor a szülői munkaközösségi részvételhez soroltuk a szülői munkaközösség tagjai és vezetői felkérésére vonatkozó válaszokat; a regressziós elemzés elvégzéséhez a foglalkoztatási státuszra, a lakóhelyre, a gazdasági helyzet szubjektív megítélésére, valamint a vallásosságra vonatkozó kérdésekből dichotóm változókat állítottunk elő. Az adatelemzéshez JASP (0.18.3 verzió) programot használtunk.

A VÁLASZADÓ SZÜLŐI MINTA JELLEMZŐI

Ahogy a 2. táblázat adatai alapján látható – a válaszadói státusz, az iskolai végzettség, a foglalkoztatási helyzet és a vallásosság alapján – egy homogén minta jött létre, hiszen az válaszadók 80 százalékban az anyák közül kerültek ki, 89 százalékuk felsőfokú végzettséggel rendelkezett és ugyancsak 80 százalékuk foglalkoztatott volt, míg 69 százalékuk valamilyen formában vallásosnak mondta magát.

A nem reprezentatív minta válaszadóinak átlagéletkora 45 év volt, a legfiatalabb válaszadó 36 éves, míg a legidősebb 60 éves volt. Generációs szempontból a válaszadók 54 százaléka az X generációhoz, míg 46 százaléka az Y generációhoz tartozott. Az önkéntesség szempontjából ez azért fontos, mert a szakirodalmi megállapítások szerint az X generáció számára az önkéntességnek még van egy „kollektív stílusa” (Hustinx – Lammertyn 2003:168), ami közösség iránti elköteleződésben és kötelességérzetben fejeződik ki, és alapja a szolgáltatás etika.

2. táblázat. A válaszadó szülők jellemzői a szociodemográfiai és kontextuális változók mentén
(N=119)

Válaszadói státusz	Anya	107 fő (90%)		
	Apa	12 fő (10%)		
Átlagéletkor	45 év			
Családi állapot	Házass/élettársi kapcsolatban él	101 fő (85%)		
	Elvált (gyermekét egyedül nevelő)	18 fő (15%)		
Gyermekei száma	1 gyermek	20 fő (17%)	1 gyermek	17%
	2 gyermek	41 fő (34%)	2 gyermek	34%
	3 gyermek	32 fő (27%)	3 vagy több gyermek	49%
	4 gyermek	21 fő (18%)		
	5 vagy több gyermek	5 fő (4%)		
Iskolás gyermek	Alsó tagozatos gyermeke van	70 fő (59%)		
	Felső tagozatos gyermeke van	57 fő (48%)		
	Gimnazista gyermeke van	50 fő (42%)		
Iskolai végzettsége	Érettségizett	6 fő (5%)	Középfokú végzettségű	11%
	Felsőfokú technikus	7 fő (6%)		
	Főiskolai diploma	30 fő (25%)	Felsőfokú végzettségű	89%
	Egyetemi diploma	76 fő (64%)		
Foglalkoztatási helyzet	Alkalmazott	58 fő (49%)	Foglalkoztatott	80%
	Közalkalmazott	19 fő (16%)		
	Vállalkozó	18 fő (15%)		
	Háztartásbeli	8 fő (7%)	Nem foglalkoztatott	20%
	Gyesen, gyeden van	14 fő (12%)		
	Gyeten van	2 fő (1%)		
Állandó lakóhelye	Főváros	45 fő (38%)	Fővárosi	38%
	Vármegyeszékhely	22 fő (18%)	Vidéki	62%
	Város	33 fő (28%)		
	Község	19 fő (16%)		
Gazdasági helyzet	Gondok nélkül élnek	33 fő (28%)	Gondok nélkül élnek	28%
	Beosztással még jól kijönnek	61 fő (51%)	Beosztással még jól kijönnek	51%
	Beosztással még éppen kijönnek	18 fő (15%)	Beosztással éppen, hogy kijönnek/hónapról hónapra élnek	21%
	Hónapról hónapra élnek	7 fő (6%)		
Vallásosság	Egyház tanításai szerint vallásos	39 fő (33%)	Vallásos	69%
	Maga módján vallásos	43 fő (36%)		
	Nem tudja eldönteni	5 fő (4%)	Nem vallásos	31%
	Nem vallásos	32 fő (27%)		
Felekezet	Katolikus	47 fő (39%)		
	Református	15 fő (13%)		
	Evangélikus	6 fő (5%)		
	Egyéb felekezet	5 fő (4%)		
	Nem tartozik felekezethez	45 fő (39%)		
Szülői munkaközösség tagja, vezetője (N=45 fő)	Alsó tagozat	29 fő (64%)		
	Felső tagozat	21 fő (47%)		
	Gimnázium	15 fő (33%)		
Önkéntesség az elmúlt 1 évben (N=64)	Civil-nonprofit szervezetnél	41 fő (64%)		
	Munkahelyén	10 fő (16%)		
	Mindkettő	13 fő (20%)		

Forrás: Saját készítésű táblázat az „Országos szülői részvétel és önkéntesség felmérés” adatai alapján.

Jellemzi még az ehhez a korosztályhoz tartozó önkéntesek többségét a szervezeti lojalitás, ami leginkább az önkéntesség rendszerességében nyilvánul meg. Ez azt jelenti, hogy az ilyen

önkéntesek kevésbé érdekeltek a reguláris, rendszeres önkéntes munkavégzésben, hanem sokkal inkább igyekeznek célirányos, nagyobb szabadsággal járó feladatokat végezni.

A válaszadóknak közel fele-fele arányban volt egy-két, illetve háromnál több gyermeke. A mintába főként olyan szülők kerültek be, akiknek inkább alsó és felső tagozatos gyermeke, és alig két ötödöt tett ki azon szülők aránya, akiknek gimnazista gyermeke (is) volt.

Több mint háromötödük lakott vidéki településen, közel kétötödük pedig fővárosi lakos volt. Gazdasági helyzetét többségük jónak ítélte meg (28 százalékuk gondok nélkül, 51 százalékuk pedig beosztással még jól kijött jövedelméből). A válaszadó szülők többsége vallásos volt és tartozott valamilyen felekezethez (csak 39 százalékuk mondta azt, hogy nem tartozik felekezethez).

A kontextuális jellemzők közül ki kell emelni, hogy iskolatípusonként 33-64 százalékuk vett részt a szülői munkaközösségek munkájában tagként vagy vezetőként, de jól látható, hogy a gyermekek életkorával ez az aktivitás egyre csökkent. Formális keretek között (civil-nonprofit szervezetnél vagy a munkahelyükön) valamivel több mint a felük (64 fő, 54 százalékuk) végzett önkéntes munkát, ami kétszerese a 2018-ban mért országos aránynak. Mindezek arra utalnak, hogy a vizsgálati mintánkba a magyar szülők egy speciális rétege került be, akiket az előzetes adatok szerint magas önkéntes aktivitás jellemez.

A VIZSGÁLT SZÜLŐK INFORMÁLIS TÍPUSÚ ÖNKÉNTESÉGÉNEK JELLEMZŐI A KUTATÁS EREDMÉNYEI SZERINT

A szülők iskolán belüli, informális típusú önkéntes tevékenységeinek eredményei

A megkérdezés során tíz tevékenységi területen vizsgáltuk a szülők informális jellegű iskolai önkéntességét (3. táblázat). A válaszadó 119 szülő átlagosan négy informális önkéntes tevékenységi területet jelölt meg a választhatók közül. A választott tevékenységek közül legtöbben (86 fő, az összes 72 százaléka) az ünnepekhez való ételek készítését jelölték meg. Ezt követte a rendezvények (58 százalékuk), az ünnepek szervezése (52 százalékuk), előkészítése terén (46-44 százalékuk által) nyújtott segítség említése. Az ötödik leggyakoribb tevékenység volt az oktatást segítő háttérmunkák végzése (például nyomtatás, anyagok, eszközök készítése, biztosítása), a hetedik helyre pedig a pedagógus munkájának (kísérés, gyermekfelügyelet) segítése került.

3. táblázat. A szülők iskolai informális önkéntességének tevékenységterületei iskolatípusonként

Tevékenység (Összes szülő N=119)	A gyermek iskolatípusa szerint		
	Alsó tagozatos gyermekes szülők részvételi aránya	Felső tagozatos gyermekes szülők részvételi aránya	Gimnáziumi gyermekes szülők részvételi aránya
Ünnepekhez ételek készítése (N=86; 72%)	52%	31%	17%
Ünnepek szervezése (N=62; 52%)	65%	23%	12%
Rendezvények szervezése (N=58; 49%)	48%	38%	14%
Ünnepek előkészítése (N=55; 46%)	51%	34%	15%
Oktatást segítő háttér munkák (N=53; 44%)	57%	26%	17%
Rendezvények előkészítése (N=52; 44%)	48%	36%	16%
Pedagógus segítése – kísérés, felügyelet (N=49; 41%)	63%	38%	9%
Intézmény karbantartásában (festés, javítás) segítség (N=42; 35%)	63%	22%	15%
Családi napon segítő (N=34; 28%)	61%	28%	11%
Családi nap szervezése (N=33; 27%)	58%	33%	9%

Forrás: Saját készítésű táblázat az „Országos szülői részvétel és önkéntesség felmérés” adatai alapján.

Az egyik „legismertebb” szülői önkéntes tevékenység, az intézmény karbantartásában (festés, javítások) való segítség a nyolcadik lett (35 százalékuk említésével) a tevékenységi rangsorban. Ebben az is közre játszhat, hogy megnehezültek és megszigorodtak a feltételei az ilyen jellegű szülői részvételnek, mivel tankerületi jóváhagyás kell hozzá. A legalacsonyabb említéssel a családi napok szervezése és az ott végzett önkéntes munkák zárták az szülők informális típusú iskolai önkéntes tevékenységeinek rangsorát a nem reprezentatív mintában. A 3. táblázat legszembetűnőbb eredménye, hogy a középfokú intézményekben jelentősen alacsonyabbnak mutatkozott a szülők önkéntes-hajlandósága, mint az alacsony fokú intézményekben. Eredményeink egyrészt arra engednek következtetni, hogy a szülők önkéntes-hajlandóságának csökkenése „fokozatosan” megy végbe, hiszen az alsó tagozatos gyermekek szüleinek még közel fele (48 százaléka), kétharmada (65 százaléka) vállalt valamilyen informális szülői önkéntességet az iskolákban, a felső tagozatban ez az arány már csak közel egyötöd (22 százalék), illetve kétnegyed (38 százalék) körül alakult, míg a gimnáziumban már csak 9-17 százalék volt. Másrészt az adataink azt is jól mutatják, hogy

iskolatípusonként változó a szülők részvételének súlya az egyes tevékenységekben. Így például az alsó tagozatos szülők körében négy tevékenységi területet (ünnepek szervezése, pedagógus segítése, az intézmény karbantartása és a családi napon való, segítőként való részvétel), a felső tagozatos gyermeket nevelő szülőknél már három (rendezvények szervezése, a pedagógus munkájának segítése, rendezvények előkészítése), míg a gimnáziumi tanulók szülei esetében leginkább két kiemelkedőbb területet lehetett azonosítani (ételek készítése ünnepekre, oktatást segítő háttérmunkák).

Eredményeink szerint az iskolai informális tevékenységek többségét évi egy-két alkalommal végzik a szülők. Az ételek készítésénél, a pedagógus segítségénél, az oktatási háttérmunkáknál, az intézmény karbantartásánál fordul elő, hogy évi három-négy alkalommal is szükség van a szülői önkéntes munkára.

Fontosnak tartottuk rákérdezni arra is, különösen a tevékenység informális jellege miatt, hogy a szülők önkéntességnek tekintik-e – a bevezetőben ismertetett definíció alapján – tevékenységüket. A megkérdezettek 73 százaléka válaszolt a kérdésre igennel, míg 13 százalékuk nemmel, 14 százalékuk pedig nem tudta eldönteni. Az igen válaszok indoklásában a tevékenység szabad akaratból történő végzését, önkéntes és nem monetáris jellegét, a „szankció” hiányát, egyéni és közösségi hasznát emelték ki a válaszadók. A nemmel válaszolók többségének az előbbiekkal ellentétben az „önkéntes”-jelleggel volt problémája, mivel elmondásuk szerint az ilyen feladatok esetében erős csoport- és társadalmi nyomást érzéltek (egyesek az indirekt szankcionálást is említették), illetve többük az iskolák forráshiánya miatti működtetési „kényszert” tapasztalva válaszolt nemmel. A bizonytalanok az önkéntesség közhasznúsága és a magánelőnyök dilemmája miatt nem tudtak egyértelmű válasszal szolgálni.

Az informális iskolai önkéntesség gyakoriságának lehetséges magyarázó tényezőire lineáris regresszióelemzést végeztünk stepwise módszerrel.⁷ A modell alapján ($F(1,65) = 4,85$, $p = 0,03$, $\text{Adj. } R^2 = 0,06$) szignifikáns prediktor a gyermekek száma változó volt, ami negatívan magyarázta az alsó tagozatos szülők iskolai informális önkéntességét ($t = -2,20$, $p = 0,03$, $\text{SE} = 0,04$), standardizált regressziós együttható (béta) = $-0,26$, azaz minél több gyermeke volt a

---

⁷ Bemeneti változók: lakóhely (1 = főváros, 2 = vidék), szubjektív gazdasági helyzet, életkor, gyermekek száma, oktatási intézmény állami fenntartású-e (1 = állami, 0 = nem állami), vallásosság (1 = vallásos, 2 = nem vallásos), foglalkoztatottság (1 = foglalkoztatott, 2 = nem foglalkoztatott).

válaszadónak annál ritkábban vett részt iskolai informális önkéntességben. Ez némiképp ellentmond a szakirodalomban (lásd Gee 2011) tapasztaltaknak, de egyrészt, úgy véljük, az eredmény a nem reprezentatív minta sajátosságaiból ered, másrészt a határhaszon – határköltés problémája is lehet magyarázat, illetve időmenedzsmenti problémák is okozhatják, hiszen három vagy annál több gyermek esetében (az ilyen szülők aránya 55 százalék volt) egyszerűen fizikailag nincs annyi ideje a szülőnek az önkéntes tevékenységekre. A kontextuális változók közül a normatívan elvárt, szülői értekezleten/fogadóórán való részvétel közepes-erős összefüggést mutatott az informális önkéntesség vállalásával ($r = 0,50$; $p < 0,001$), azaz a szülői értekezleteken/fogadóórákon gyakrabban résztvevő szülők nagyobb gyakorisággal vállaltak iskolai vagy iskolán kívüli, informális típusú önkéntes tevékenységeket.

A szülők oktatáshoz köthető, iskolán kívüli, informális típusú önkéntes tevékenységeinek eredményei

A szülők oktatáshoz köthető, de iskolán kívüli, informális típusú önkéntes tevékenységében a 119 válaszadó szülő átlagosan már csak két informális önkéntes tevékenységi területet jelölt meg a választhatók közül (5. táblázat). A legtöbbjük által végzett három önkéntes tevékenység az osztály- és iskolatársak szállítása, kirándulásokon a gyermekek kísérése, illetve szülői találkozók, összejövetelek szervezése volt. A választható tevékenységek rangsorában a „középmezőnybe” tartozott a szociális tevékenységek, összejövetelek szervezése osztály-, iskolatársaknak, valamint a pedagógus segítése (gyermekfelügyelet), amelyekben a szülők egyharmada-egynegyede vett részt. A legkevesebben vállaltak (14 százalékuk) olyan iskolán kívüli önkéntes tevékenységet, mint a tanórán kívüli (művészeti, kézműves) és természet-környezetvédelmi foglalkozások tartása, illetve korrepetálás. Ahogy az 5. táblázat adatai alapján is látható, iskolatípusonként nagyon változó, hogy mely iskolán kívüli tevékenységben vesznek részt nagyobb arányban a szülők. Az alsó tagozatos gyermekek szülei kirándulásokon és iskolán kívüli programokban vállalnak gyermekfelügyeletet, míg a felső tagozatos gyermekek szülei közösségi (összejövetelek) és készségfejlesztési programokban. A gimnáziumi tanulók szülei leginkább a szociális tevékenységek és korrepetálások terén végeznek önkéntes munkát.

Az önkéntesség gyakoriságát vizsgálva azt találtuk, hogy a gyermekek szállítása és a szülői összejövetel alkalmi, és heti-havi rendszerességgel történik, míg a korrepetálás heti

rendszerességgel. A többi tevékenység alkalmi jellegű, évente egyszer-kétszer fordítanak rá időt a szülők.

Az iskolán kívüli szülői, informális típusú önkéntességet ugyancsak a szülők 73 százaléka tartotta önkéntességnek, hasonló indokokkal, mint amit már fentebb részleteztünk, de ez esetben sokkal többen említették a tevékenységvégzés önkéntes és időadomány jellegét. A nemmel válaszoló 13-14 százaléknak leginkább a tevékenységek klub-jellege (saját gyermek és osztálytársak számára végzett önkéntesség) okozott bizonytalanságot, problémát.

A kezdeményező szereplők vizsgálatának eredményei a szülők iskolai és iskolán kívüli, informális típusú önkéntes tevékenységei esetében

A következőkben az önkéntességgel foglalkozó szakirodalom (lásd például Yeung 2008; Bartal – Kmetty 2011) alapján arra keressük a választ, hogy a szülők – iskolai és iskolán kívüli – informális típusú önkéntes tevékenységeikben mennyiben lépnek fel proaktív magatartást tanúsítva, azaz kezdeményezőként, illetve mennyiben engedik ezt át a másik két szereplőnek (pedagógus, szülői munkaközösség), reaktívan „követve” őket.

Általánosságban megállapítható a 4. táblázat adatai alapján, hogy az iskolai, informális önkéntes tevékenységek döntő többségében – mind az alsó tagozaton, mind pedig a felső tagozaton – a szülői munkaközösségek (SZMK-k) léptek fel elsődleges kezdeményezőként. A pedagógusok – egy-két esettől eltekintve – jóval alacsonyabb arányban voltak kezdeményezői a szülők iskolai önkéntességének, míg a nem SZMK-tag szülők náluknál is alacsonyabb arányban jelentek meg, mint proaktív szereplők. Ugyanakkor a kutatás fontos eredményének tartjuk annak megmutatását, hogy a bizonyos iskolai önkéntes tevékenységek megvalósítása a három szereplő partnerségi kezdeményezésén alapult (például az alsó tagozaton a pedagógus segítése a gyermekfelügyeletben, míg a gimnáziumban az ünnepek és a rendezvények szervezése).

Az adatok alapján azt láthatjuk még, hogy a szülői munkaközösség dominanciája mellett több variáció is megjelent a három szereplő különböző intenzitású proaktív magatartásra. Ennek különböző mintázataira – az alsó és a felső tagozaton – a következő példák szolgálnak: például az ételek készítésekor az alsó tagozaton az esetek közel felében az SZMK és kisebb arányban a pedagógus, míg a felső tagozaton az esetek több mint felében az SZMK, és egyharmadában a szülők voltak a kezdeményezők. Látható továbbá, hogy az alsó tagozaton az ünnepek és a

rendezvények szervezésében a szülők és a pedagógus azonos arányban kezdeményezői az önkéntes tevékenységnek, noha az SZMK nagyobb arányú aktivitása itt is megmutatkozott.

4. táblázat. A szülők informális iskolai tevékenységi területei iskolatípus és kezdeményező szerint

Tevékenység	A gyermek iskolatípusa és a kezdeményező szerint								
	Alsó tagozatos gyermek (N1)			Felső tagozatos gyermek (N2)			Gimnáziumi tanuló gyermek (N3)		
	SZ	P	SZMK	SZ	P	SZMK	SZ	P	SZMK
Ünnepekhez ételek készítése (N1=54; N2=23; N3=13)	20%	31%	49%	30%	17%	53%	15%	61%	24%
Ünnepek szervezése (N1=47; N2=19; N3= 6)	30%	28%	41%	32%	21%	47%	33%	33%	34%
Rendezvények szervezése (N1=36; N=2=16; N3=6)	26%	26%	48%	19%	19%	62%	33%	33%	34%
Ünnepek előkészítése (N1=35; N2=16; N3=4)	8%	46%	46%	25%	19%	56%	50%	25%	25%
Oktatást segítő háttér munkák (N1=34; N2=10; N3= 9)	50%	26%	24%	40%	20%	40%	22%	44%	33%
Rendezvények előkészítése (N1=32; N2=13; N3= 7)	16%	28%	47%	15%	38%	46%	0%	71%	29%
Pedagógus segítése - gyermekfelügyelet (N1= 34; N2=13; N=3)	35%	35%	30%	15%	54%	23%	100%	0%	0%
Intézmény karbantartásában (festés, javítás) segítség (N1=28; N2=12; N3=6)	14%	29%	57%	17%	8%	40%	17%	17%	66%
Családi napon segítő (N1= 25; N2= 5; N3=4)	28%	16%	48%	40%	20%	40%	0%	25%	75%
Családi nap szervezése (N=24; N2=5; N3=4)	17%	21%	62%	20%	20%	60%	0%	25%	75%
Átlag	24%	29%	47%	25%	24%	51%	27%	33%	40%

Forrás: Saját készítésű táblázat az „Országos szülői részvétel és önkéntesség felmérés” adatai alapján. SZ =szülő; P = pedagógus; SZMK = szülői munkaközösség.

A felső tagozaton ugyanezen tevékenységekben az SZMK és a szülők, illetve döntően az SZMK volt a kezdeményező. Meg kell említeni, hogy az alsó tagozaton az esetek felében az oktatást segítő háttér munkákban a szülők léptek fel proaktívan, míg a felső tagozaton ugyanezen tevékenységet és a családi napok segítői munkáját a szülők és az SZMK azonos arányban kezdeményezték. Az SZMK legnagyobb arányban (mind az alsó, mind pedig a felső tagozaton), a családi napok szervezésének volt kezdeményezője, míg az esetek alig egynegyedében a szülők vagy a pedagógusok.

Az alsó és felső tagozaton tapasztaltaktól teljesen eltérő mintázatot találtunk a gimnáziumi tanulók szüleinek iskolai, informális tevékenységének kezdeményezőit vizsgálva.⁸ Először is szembetűnő, hogy az SZMK-nak már közel sem volt akkora „autoritása” a szülők önkéntességének kezdeményezésében. Ezt az „autoritást” három tevékenység (ételek készítése, rendezvények előkészítése, oktatást segítő háttérmunkák) esetében a pedagógus, míg további két esetben (ünnepek előkészítése, pedagógus munkájának segítése) a szülők vették át. Az SZMK olyan önkéntes munkákban mutatkozott meghatározó kezdeményezőnek, mint az intézmény karbantartása, és a családi nap szervezése, segítői feladatok kijelölése. Az iskolán kívüli szülői, informális tevékenységekben a válaszadó szülők 38-14 százaléka vett részt (5. táblázat).

5. táblázat. A szülők iskolán kívüli informális tevékenysége a gyermekek iskolatípusa és a kezdeményező szerint

Tevékenység (Összes szülő N=119)	A gyermek iskolatípusa szerint			A kezdeményező szerint		
	Alsó tagozatos gyermekes szülők részvételi aránya	Felső tagozatos gyermekes szülők részvételi aránya	Gimnáziumi gyermekes szülők részvételi aránya	SZ	P	SZMK
Osztály-, iskolatársak szállítása (N=45; 38%)	63%	25%	2%	82%	13%	5%
Kirándulásokon gyerekek kísérése (N=42; 35%)	73%	25%	2%	29%	60%	11%
Szülői összejövetelek, találkozók szervezése (N=42; 35%)	59%	30%	11%	56%	16%	18%
Szociális tevékenységek szervezése (N=38; 32%)	52%	31%	16%	42%	10%	48%
Összejövetelek osztály-, iskolatársaknak (N=34; 28%)	56%	37%	7%	74%	13%	12%
Pedagógus segítése – gyermekfelügyelet (N=29; 24%)	72%	24%	4%	45%	45%	10%
Tanórán kívüli (művészeti) foglalkozások tartása (N=17; 14%)	63%	38%	0%	80%	20%	0%
Természet- és környezetvédelmi foglalkozások tartása (N=17; 14%)	65%	23%	12%	59%	18%	23%
Korrepetálás osztály-, iskolatársaknak (N=17; 14%)	59%	23%	18%	100%	0%	0%

Forrás: Saját készítésű táblázat az „Országos szülői részvétel és önkéntesség felmérés” adatai alapján. SZ =szülő; P =pedagógus; SZMK = szülői munkaközösség.

⁸ Az eredmények értékelésénél figyelembe kell venni az alacsony elemszámból eredő torzítóhatást.

Várható módon ez esetben a szülői kezdeményezések túlsúlyát találtuk, mint például osztály- vagy iskolatársak szállítása, összejövetelek szervezése osztály- és iskolatársaknak, tanórán kívüli (művészeti) foglalkozások és a korrepetálás terén (5. táblázat).

Nagyobb arányú pedagógus általi kezdeményezést regisztrálhattunk az iskolán kívüli kirándulásoknál, míg a pedagógus segítése (gyermekfelügyelet) a szülők és a pedagógusok kooperációja alapján valósult meg. Figyelemre méltó, hogy ez a kooperáció érvényesült a szülők és az SZMK között akkor, ha az iskolán kívüli szociális tevékenységekről volt szó.

Az iskolán kívüli, informális önkéntes tevékenységben a szülők szerepeltek egyértelmű kezdeményezőként, és úgy tűnik a proaktivitás szempontjából ez a szülői önkéntesség „igazi” terepe, noha ebben a válaszadóknak már csak 32-14 százaléka vett részt. Nagyobb arányú pedagógusi és SZMK-kezdeményezés egy-két esetben volt tapasztalható.

A VIZSGÁLT SZÜLŐK KVÁZI-FORMÁLIS ÉS FORMÁLIS TÍPUSÚ ISKOLAI ÖNKÉNTESÉGÉNEK JELLEMZŐI

A szülők kvázi-formális típusú iskolai önkéntessége, mint a szülői munkaközösségekben való részvétel

Ahogy fentebb megállapítottuk, a szülői munkaközösségekben való részvétel az önkéntesség kvázi-formális típusához tartozik. A válaszadói mintában 45 szülő (az összes 38 százaléka) volt tagja szülői munkaközösségnek, és tagságuk átlagos ideje 4 év volt. Az adatok arra utalnak, hogy többségük többéves tapasztalattal rendelkezett, illetve 31 százalékuk több iskolatípusban is vállalta ezt a feladatot (6. táblázat).

Alapvetően a szülői munkaközösségi munka kevésbé tűnik tervezettnek, hiszen az „amikor szükség van rá” válaszok (alsó tagozat 68 százalék, felső tagozat 29 százalék, gimnázium 40 százalék) nagyfokú spontaneitást valószínűsítenek. A szülői munkaközösség munkájában való részvétel gyakorisága nem függött sem a fenntartótól, sem a szülők szociodemográfiai státuszától. Valószínűsíthetően a megoldandó feladatok, tevékenységek jellege, valamint az iskola „elvárásai” befolyásolják a szülői munkaközösségi munka gyakoriságát.

Az alsó tagozatos gyermeket nevelő szülők, akik tagjai voltak a szülői munkaközösségnek is, a becsült munkaórák számát tekintve átlagosan évi 34 órát, a felsőtagozatban évi 31 órát, míg a gimnáziumokban pedig évi 23 órát fordítottak vállalt feladataik elvégzésére (6. táblázat).

6. táblázat. A szülői munkaközösségben való részvétel jellemzői

Összes szülői munkaközösségi tag			45 fő (38%)
A tagság átlagos ideje			4 év
Szülői munkaközösségi tagság iskolatípusonként	Alsó tagozat (N=70)		29 fő (41%)
	Felső tagozat (N=57)		21 fő (37%)
	Gimnázium (N=50)		15 fő (30%)
A részvétel gyakorisága	Alsó tagozat	Amikor szükséges	17 fő (68%)
		Évente 1-2 alkalommal	4 fő (14%)
		Havi rendszerességgel	4 fő (14%)
		Heti rendszerességgel	4 fő (14%)
	Felső tagozat	Amikor szükséges	7 fő (29%)
		Évente 1-2 alkalommal	5 fő (23%)
		Havi rendszerességgel	4 fő (19%)
		Heti rendszerességgel	6 fő (29%)
	Gimnázium	Amikor szükséges	6 fő (40%)
		Évente 1-2 alkalommal	4 fő (27%)
		Havi rendszerességgel	2 fő (13%)
		Heti rendszerességgel	3 fő (20%)
Becsült munkaórák száma	Alsó tagozat	Évi 20 óra	4 fő (14%)
		Évi 30 óra	9 fő (31%)
		Évi 40 óra	16 fő (55%)
	Felső tagozat	Évi 20 óra	4 fő (19%)
		Évi 30 óra	10 fő (48%)
		Évi 40 óra	7 fő (33%)
	Gimnázium	Évi 5 óra	2 fő (14%)
		Évi 20 óra	3 fő (21%)
		Évi 30 óra	8 fő (57%)
		Évi 40 óra	1 fő (8%)

Forrás: Saját készítésű táblázat az „Országos szülői részvétel és önkéntesség felmérés” adatai alapján.

Ennek – egy szülői munkaközösségi tagra vetített – becsült értéke az alsó tagozatban évi 55 ezer, a felső tagozatban évi 50 ezer, a gimnáziumban pedig évi 37 ezer forint⁹ volt. Két-három szülői munkaközösségi taggal számolva ez évenként hozzávetőlegesen 110-220 ezer forint értékű önkéntes munkát jelent gyermekük osztálya, illetve iskolája számára.

A köztudatban a szülői munkaközösségnek megítélése eléggé ambivalens, ezért fontos szempont volt, hogy legalább érzékeltessük a szülői munkaközösségi tagság vállalásának okait. A 45 szülői munkaközösségi tagból 39 fő nyitott kérdésre adott válaszai alapján a feladatvállalás nyolc típusát lehetett beazonosítani és ezek sorrendje a következőképpen alakult:

- Csoportnyomás a vonakodó altruizmus miatt (11 válaszadó) – „más nem vállalta”; „más nem nagyon akarta”; „senki más nem mozdult”.

⁹ Az egyszerűsített foglalkoztatás 2024. évi bérminimumával (1630 Ft/óra) számolva.

- Felkérésre (8 válaszadó): „a pedagógus felkérésére”; „felkértek mind a három gyermekem osztályában, amit örömmel vállaltam”; „felkértek a szülők és a pedagógusok, mert én mindenhol aktív vagyok”; „felkértek az alsós pedagógusok és később már nem tudtam leadni”;
- Közösségi aktivitás, tudatosság (8 válaszadó): „szeretek a közösségért tenni, aktívan részt venni benne”; „azért, hogy jobb hely legyen az iskola”; „fontosnak érzem, hogy támogatói jelenléttel állhassak a gyermekeim iskolai környezetét, közösségét illető folyamatokban”; „közösségszervezéssel foglalkozom”;
- Altruista (segíteni akarás) indíttatásból (4 válaszadó): „egyszerűen szeretek segíteni”; „szeretek segíteni és csak egy gyerekem van”;
- Elsődleges információk szerzése (3 válaszadó): „szeretem elsőkézből megtudni az információkat”;
- Példamutatás, hasznosságérzés (3 válaszadó): „példamutatásból, hogy kivegyem részemet a feladatokból”;
- Pedagógus támogatása, együttműködés (3 válaszadó): „hogyan támogassam a pedagógus munkáját”; „szeretek hatékonyan együttműködni a pedagógusokkal”; „szeretném, ha pedagógusok éreznék, hogy van mögöttük támogatói bázis”;
- Gyermek eredményessége (2 válaszadó): „segíteni gyermekem eredményességét, iskolai előmenetelét”.

A szülők formális jellegű iskolai és nem iskolai önkéntességének sajátosságai

A válaszadó szülők döntő többségének volt arról tudomása, hogy az iskola működését valamilyen civil-nonprofit szervezet (leggyakrabban alapítvány) segíti, amelyet önkéntes munkával is támogathatnak. Közismert, hogy bizonyos egyházi és nonprofit iskoláknál egyfajta „elvárás”, hogy a fenntartó működésében a szülők részt vegyenek, illetve sok esetben a pedagógiai program része a szülők önkéntességének aktiválása.

Adataink szerint az alsó tagozaton a szülők 56 százalékára volt jellemző, hogy önkéntes munkával támogatta az iskola alapítványát (7. táblázat). Ennek értékeléséhez azonban figyelembe kell venni, hogy a gyermekek 29 százaléka járt egyházi vagy nonprofit intézménybe. A felső tagozaton a szülők 57 százaléka végzett iskolai alapítványnál önkéntes munkát (ebben az esetben az egyházi és nonprofit intézménybe járó gyerekek aránya 45 százalék volt), míg a gimnáziumi tanulók szülei között csak 30 százalékos volt ez az arány, noha

56 százalékuk egyházi vagy nonprofit intézményben tanult. Úgy véljük, hogy az egyházi és nonprofit fenntartók magas aránya a nem reprezentatív minta egyik sajátosságának tekinthető, és ennek tudható be, hogy ez esetben nem érvényesült a szülői bevonódás gyermek életkorával összefüggő, csökkenő tétele.

7. táblázat. A formális önkéntesség jellemzői a vizsgálati mintában

Iskolai alapítványnál végzett önkéntesség (N=van alapítvány)		Alsó tagozat (N=63)	35 fő (56%)
		Felső tagozat (N=49)	28 fő (57%)
		Gimnázium (N=46)	14 fő (30%)
Összes formális önkéntes munkát végző szülő		64 fő (54%)	
Az önkéntességük formája (N=64)	Civil-nonprofit szervezetnél végzett önkéntesség	41 fő (64%)	
	Munkahelyen végzett önkéntesség	10 fő (16%)	
	Mindkét helyen	13 fő (20%)	
Önkéntességük gyakorisága (N=64)	Évi 1-2 alkalommal	34 fő (54%)	
	Évi 3-4 alkalommal	14 fő (21%)	
	Havonta 1-2 alkalommal	16 fő (25%)	
Becsült munkaórák száma (N=64)	Évi 5 óra	5 fő (8%)	
	Évi 10 óra	17 fő (27%)	
	Évi 20 óra	7 fő (11%)	
	Évi 30 óra	17 fő (27%)	
	Évi 40 óra	18 fő (28%)	

Forrás: Saját készítésű táblázat az „Országos szülői részvétel és önkéntesség felmérés” adatai alapján.

A formális iskolai önkéntesség gyakoriságának lehetséges magyarázó tényezőire ugyancsak lineáris regresszióelemzést végeztünk stepwise módszerrel.¹⁰ A modellben ($F(1,72) = 11,78$, $p < 0,001$, $Adj. R^2 = 0,13$) szignifikáns prediktor az iskola fenntartója (állami-nem állami) változó volt, ami negatívan magyarázta az alsó tagozatos szülők formális típusú iskolai önkéntességét ($t = -3,43$, $p < 0,001$, $SE = 0,17$), standardizált regressziós együttható (béta) = $-0,37$, azaz, ha az iskola állami fenntartású volt, akkor a szülők kevésbé végeztek formális típusú önkéntességet. A kontextuális változók közül a normatívan elvárt, szülői értekezleten/fogadóórán való részvétel gyenge-közepes összefüggést mutatott formális típusú iskolai önkéntesség vállalásával ($r = 0,28$; $p < 0,01$), azaz a szülői értekezleteken/fogadóórákon gyakrabban résztvevő szülők nagyobb gyakorisággal vállaltak formális típusú önkéntes tevékenységeket is.

¹⁰ Bemeneti változók: lakóhely (1 = főváros, 2 = vidék), szubjektív gazdasági helyzet, életkor, gyermekek száma, oktatási intézmény állami fenntartású-e (1 = állami, 0 = nem állami), vallásosság (1 = vallásos, 2 = nem vallásos), foglalkoztatottság (1 = foglalkoztatott, 2 = nem foglalkoztatott).

Civil-nonprofit szervezetnél vagy a munkahelyén vagy mindkét esetben összesen 64 fő végzett önkéntes munkát, ami az összes válaszadó 54 százalékát tette ki. Ahogy már megállapítottuk, a vizsgálati mintánkba a magyar szülők egy speciális rétege került be, akiket magas önkéntes aktivitás jellemezett. Gyakoriságát tekintve háromnegyedük önkéntessége volt epizodikus (egyszer vagy alkalmi) jellegű, míg egynegyedük rendszeres önkéntes. Önkéntességük becsült munkaóráit tekintve egy fő átlagosan évi 24 óra önkéntes munkát végzett, aminek értéke 39 ezer forintot tett ki. Amennyiben összehasonlítjuk ezt a szülői munkaközösségekben végzett átlagos munkaórákkal és azok becsült értékével, azt találjuk, hogy a szülői munkaközösségi tagok – különösen az alsó tagozaton – 29 százalékkal több munkaórát fektettek tevékenységükbe és ennyivel magasabb értékű munkát végeztek el.

ÖSSZEGZÉS

Eredményeink szerint a szülők iskolai, informális típusú önkéntes tevékenységeinek struktúrája arról árulkodott, hogy az iskolák elsősorban és leggyakrabban erőforráspótlás miatt veszik igénybe a szülők alkalmankénti „időadományát”. Ez az erőforráspótlás olyan tevékenységekben realizálódott, amelyek plusz – természetbeni és/vagy humánerőforrás és/vagy anyagi – terheket rónak vagy a pedagógusra vagy az iskolára. Az iskolai pedagógiai munkához csatlakozó önkéntes tevékenységek kevésbé voltak jellemzőek a megkérdezettek választásaiban, mivel ez véleményünk szerint nagyban függ az intézmény filozófiájától, értékeitől, hagyományaitól. A szülők iskolai, informális típusú önkéntes részvétele a legnagyobb arányú az alsótagozatban volt, ami alátámasztotta a szakirodalmi állításokat (lásd például Epstein 2008; Deslandes – Bertrand 2010; Bhargava – Witherspoon 2015; Anastasiou – Papagianni 2020). Ugyanakkor elemzésünkben arra is rámutattunk, hogy a nem reprezentatív mintában az alap- és középfokú iskolatípusok között nem „hirtelen” megy végbe a szülői aktivitás csökkenése, hanem fokozatosan, azaz már a felsőtagozatban elkezdődik ez a folyamat. Ennek okainak feltárására mindenképpen szükség lenne egy nagymintás, reprezentatív mintán végzett longitudinális vizsgálatra.

A mintában résztvevő szülők iskolai, informális típusú önkéntessége alkalmi (esetleg évente ismétlődő), epizodikus jellegű önkéntesség (lásd Bartal 2023) volt, márpedig ez megnehezítheti a szülők toborzását és a munkavégzésük hatékonyságát. A válaszadók közel háromnegyede volt „tudatos” önkéntesnek tekinthető, míg 13-14 százalékuknak dilemmát

okozott a tevékenység megítélése. A szülők iskolán kívüli, informális típusú önkéntes tevékenységeiben a válaszadók egyharmada, egynegyede vett részt és a tevékenység jellegétől függően nagyobb rendszerességgel végezte is azt.

Az elemzés alapján megállapítható, hogy – egy-két tevékenységi területtől eltekintve – a szülők többsége az informális típusú iskolai önkéntességében reaktív magatartást tanúsított és alig egyharmadukra, egyhatodukra volt jellemző a proaktivitás. Alsó és felső tagozaton a SZMK-nak volt nagyobb arányú „autoritása” a szülői, informális önkéntes tevékenységek kezdeményezésében, ami esetenként egészült ki a pedagógusi és/vagy szülői kezdeményezéssel. Azt tapasztaltuk, hogy a gimnáziumi szülők esetében egészen más mintázat alakult ki, hiszen itt inkább a pedagógus és/vagy a szülők nagyobb arányú proaktivitása érvényesült. Fontos eredménynek tartjuk, hogy egy-két tevékenységi területen – mind az alsótagozaton, mind a gimnáziumban – találtunk példákat a három szereplő partneri együttműködésére. Ezeknek a partneri együttműködéseknek a példái kellene, hogy „leszivárognak” az alapfokú intézményekbe (kutatásunk szerint inkább a felsőtagozatra).

Az iskolán kívüli, informális önkéntes tevékenységben a szülők egyértelműen kezdeményezők voltak, és úgy tűnt, a proaktivitás szempontjából ez a szülői önkéntesség „igazi” terepe, noha ebben a válaszadók lényegesen alacsonyabb arányban vettek részt. Ezekben az iskolán kívüli tevékenységekben nagyobb arányú pedagógusi és SZMK-kezdeményezés egy-két esetben volt tapasztalható.

A kvázi-formális szerveződésnek tartott szülői munkaközösségekben az összes válaszadó 38 százaléka volt tag. Eredményeink alátámasztották azt a közkeletű vélekedést, hogy Magyarországon szülői munkaközösségi tagnak lenni nem hálás feladat. A tagság vállalását indokló válaszok gyakorisága azt mutatta, hogy a látens csoportnyomás (a felkérést is ideértve) volt a vezető ok a feladat vállalásában, amiben nagy szerepet játszott a közösség többi tagjának inaktivitása, amit vonakodó altruizmusnak neveznek. Valójában a munkaközösségi tagok egy kisebb része involválódott tudatosan és célorientáltan. Mindez felveti azt, hogy a hazai szülői munkaközösségeknek nincs igazán közösségi és társadalmi presztízse, amin egy szakmai támogató rendszer kiépítésével (lásd Anastasiou – Papagianni 2020; Addi-Racchah 2022; Henkel 2023) lehetne esetlegesen javítani. Elemzésünkben azt is sikerült megmutatni, hogy a szülői munkaközösségi tagok – különösen az alsó tagozaton – 29 százalékkal több munkaórát fektettek tevékenységükbe, és ugyanennyivel magasabb értékű munkát végeztek

el, mint amit a formális önkéntességük során teljesítettek a válaszadók. A formális típusú önkéntesség terén a nem állami intézményekben tanuló gyermekek szülei nagyobb arányú bevonódást mutattak.

Eredményeink is azt a közismert tényt erősítik, hogy mind az informális, mind a kvázi formális, mind pedig a formális típusú iskolai szülői önkéntesség jelentős erőforrást jelent az oktatási intézmények számára. Ugyanakkor az is érzékelhetővé vált ebből a pilot-kutatásból, hogy egyrészt az állami fenntartású intézmények, illetve a gimnáziumok nem használják ki elég jól ezeket az erőforrásokat. Másrészt – különösen az alapfokú intézményekben – a szülők reaktív magatartása arra utal, hogy újra kellene gondolni (kulturálisan is) a magyarországi szülők iskolai bevonódásának szervezeti és formai kereteit, kompetencia határait, illetve aktivitásukat a stakeholder-szerepvállalássá kellene tudatosítani és erősíteni.

IRODALOM

- Addi-Racah, Audrey (2022): Collective parental involvement: an in-between actor. In. Lubienski, Christopher – Yemani, Miri – Maxwell, Claire (eds.): *The rise of external actors in education*. Bristol: Bristol University Press, pp. 10-30. DOI: <https://doi.org/10.51952/9781447359029.ch001>
- Anheier Helmut K. – Glasius, Marlies – Kaldor, Mary (2004)(szerk.): *Globális civil társadalom*. Budapest: Typotex.
- Anastasiou, Sophia – Papagianni, Aggeliki (2020): Parents', teachers', and principals' view on parental involvement in secondary education schools in Greece. *Education Science*, 10(69) pp. 2-12. DOI: [doi:10.3390/educsci10030069](https://doi.org/10.3390/educsci10030069)
- Arato, Andrew – Cohen Jean (1988): *Social movements, civil society and the problem of sovereignty*. Berlin: de Gruyter.
- Bartal Anna Mária (2023): Kihívás és/vagy lehetőség – szakirodalmi ajánlások az epizodikus önkéntesek toborzásához, foglalkoztatásához és megtartásához. *Önkéntes Szemle*, 3(1) pp.130-148.
- Bartal Anna Mária – Kmetty Zoltán (2011): Választás és meghívás. A református, vallásos önkéntesek motivációi. *Confessio*, 35(1) pp. 55-65.
- Bhargava, Sakshi – Witherspoon, Dawn (2015): Parental involvement across middle and high school: Exploring contributions of individual and neighborhood characteristics. *Journal of Youth and Adolescence*, 44(9) pp. 1702-1719. DOI: <https://doi.org/10.1007/s10964-015-0334-9>
- Bekker, Joep T. A. – Denessen, Eddie (2007): The concept of parental involvement. Some theoretical and empirical considerations. *International Journal about Parents in Education*, 1(1) pp. 188-199. DOI: <https://doi.org/10.54195/ijpe.18267>
- Child Trends. 2011. *Volunteering*. Retrieved from <http://www.childtrendsdatbank.org/alphabet?q=node/144>.
- Deslandes, Rollande – Bertrand, Bertrand (2010): Motivation of parent involvement in secondary-level schooling. *The Journal of Educational Reserach*, 98(3) pp.164-175. DOI: 10.3200/JOER.98.3.164-175.
- Epstein, Joyce L. (1987): Parent involvement. What research says to administrators. *Education and Urban Society*, 19(2) pp. 119-136. DOI: 10.1177/0013124587019002002.

Epstein, Joyce L. (1995) (2010): School/family/community partnerships – Caring for the children we share. *Phi Delta Kappan*, 76(9) pp. 701-712. / *Kappan Magazine*, 92(3) pp. 81-96.

DOI: <https://doi.org/10.1177/003172171009200326>

Epstein, Joyce L. – Sanders, Mavis G. – Sheldon, Steven B. – Simon, Beth S. – Salinas, Karen Clark – Jansorn, Natalie Rodriguez – Van Voorhis, Frances L. – Martin, Cecelia S. – Thomas, Brenda G. – Greenfeld, Marsha D. – Hutchins, Darcy J. – Williams, Kenyatta J. (1997): *School, Family, and Community Partnerships: Your Handbook for Action (1st edition)*. California: CorwinPress, Inc., Sage Publications Company.

Epstein, Joyce L. (2008): Improving family and community involvement in secondary schools. *The Education Digest*, 73(6) pp. 9-12.

Fantuzzo, John W. – Davis, Gwendolyn Y. – Ginsburg, Marika D. (1995): Effects of parent involvement in isolation or in combination with peer tutoring on student self-concept and mathematics achievement. *Journal of Educational Psychology*, 87(2) pp. 272-281.

DOI: <https://doi.org/10.1037/0022-0663.87.2.272>

Fantuzzo, John W. – Tighe, Erin – Childs Stephanie (2000): Family involvement questionnaire: A multivariate assessment of family participation in early childhood education. *Journal of Educational Psychology*, 92(2) pp. 367-376. DOI: <https://doi.org/10.1037//0022-0663.92.2.367>

Georgiou, Stelios N. (1996): Parental involvement: Definitions and outcomes. *Social Psychology of Education*, 1(3), pp. 189-209. DOI: <https://doi.org/10.1007/BF02339890>

Gee, Laura (2011): The Nature of Giving Time to Your Child's School. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 39(4) pp. 552-565. DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764010362116>

Gibbs, Benjamin G. – Marsala, Miles – Gibby, Ashley – Clark, Miriam – Alder, Craig – Hurst, Bryce – Steinacker, Dustin – Hutchinsom (2021): "Involved is an interesting word": An empirical case for redefining school-based parental involvement as parental involvement as parental efficacy. *Social Sciences*, 10(156) pp. 2-21. DOI: <https://doi.org/10.3390/socsci10050156>

Gyorgyovich Miklós – Menich Dóra – Simon Nikolett – Kollár Dávid – Szadorai Dóra (2020): *Önkéntesség Magyarországon 2018*. Budapest: Századvég Kiadó.

Haski-Leventhal, Debbie – Metz, Ed – Hogg, Edward – Ibrahim, Barbara – Smith, David H. – Wang, Lili (2016): Volunteering in three life stages. In: Smith, David H. – Stebbins, Robert A. – Grotz, Jürgen (eds.): *The Palgrave Handbook of Volunteering, Civic Participation, and Nonprofit Associations*. London: Palgrave Macmillan, pp. 682-701. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-137-26317-9_30

Henkel, Petra (2023): „Das sind Ehrenamtliche. Die müssen wir auch pfleglich behandeln!“ Kooperation von Ehrenamt und Schule: Eine Untersuchung der Zusammenarbeit von schulischen und ehrenamtlichen Akteur/innen mit Fokus auf die unterrichtsbezogene Zusammenarbeit in der Grundschule. München: Ludwig-Maximilians-Universität.

Hiatt-Michael, Diana (1994): Parent involvement in American public schools: A historical perspective 1642-2000. *School Community Journal*, 4(2) pp. 247-258.

Hill, Nancy E. – Castellino, Domini R. – Lansford, Jennifer E. – Nowlin, Patrick – Dodge, Kenneth A. – Bates, John E. – Pettit, Gregory S. (2004): Parent academic involvement as related to school behavior, achievement, and aspirations: Demographic variations across adolescence. *Child Development*, 75(5) pp. 1491-1509. DOI: <https://doi.org/10.1111%2Fj.1467-8624.2004.00753.x>

Hill, Nancy – Tyson, Diana (2009): Parental involvement in middle school: A meta-analytic assessment of the strategies that promote achievement. *Developmental Psychology*, 45(3) pp. 740–763.

DOI: <https://doi.org/10.1037/a0015362>

- Hustinx Lesley – Cnaan, Ram A. – Handy Femida (2010): Navigating theories of volunteering: A hybrid map for a complex phenomenon. *The Theory of Social Behaviour*, 40(4) pp. 410-434.
DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1468-5914.2010.00439.x>
- Hustinx, Lesley – Lammerty, Frans (2003): Collective and reflexive styles of volunteering: A sociological modernization perspective. *VOLUNTAS: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 14. pp. 167-187. DOI: <https://doi.org/10.1023/A:1023948027200>
- Imre Nóra (2015): A szülői részvétel formái és hatása a tanulói eredményességre. In: Arató Ferenc (szerk.): *Horizontok – A pedagógusképzés reformjának folytatása*. Pécs: Pécsi Tudományegyetem BTK PTE Neveléstudományi Intézet, pp. 127-139.
- Imre Nóra (2017): *A szülői részvétel szerepe a tanulók iskolai pályafutásának alakulásában*. Ph. D. disszertáció. ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Doktori Iskola.
https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/37638/PhD_03_st.pdf?sequence=1 Letöltve: 2024.09.02.
- Kocsis Zsófia – Markos Valéria – Fazekas Elek – Pusztai Gabriella (2022): Az önkéntesség, mint a szülők iskolai bevonódásának egy formája – szisztematikus szakirodalmi elemzés eredményeinek bemutatása. *Önkéntes Szemle*, 2(4) pp. 57-87. DOI: <https://doi.org/10.53585/onkszem.2022.4.57-87>
- Lareau, Annette (1989): *Home advantage: Social class and parental involvement in elementary education*. London: Falmer.
- Lareau, Annette (2011): *Unequal childhoods: Class, race, and family life* (2nd ed.). Berkeley: University of California Press.
- Ligeti Görgy – Márton Izabella (2002): *Jelentés a „Szülők és az iskola” c. kutatás eredményeiről*. Az Oktatási Jogok Miniszteri Biztosának Hivatala megbízásából. Budapest: Kurt Lewin Alapítvány.
https://www.oktbiztos.hu/kutatasok/szulo/szj_10.htm Letöltve: 2024.09.02.
- Marton Eszter (2019): *A szülő és az iskola kapcsolata, szerepe a sikeres együttnevelés megvalósításában*. Ph.D. disszertáció. Budapest: ELTE Pedagógiai és Pszichológiai Kar Neveléstudományi Doktori Iskola.
https://ppk.elte.hu/dstore/document/155/Marton_Eszter_disszertacio.pdf Letöltve: 2024.09.02.
- OECD (2019). PISA 2018 Results (Volume III): What school life means for student’s lives.
<https://www.oecd.org/publications/pisa-2018-results-volume-iii-acd78851-en.htm>
Letöltve: 2024.09.02.
- Okpala, Comfort. O. – Okpala, Amon.O. – Smith, Frederick. E. (2001): Parental involvement, instructional expenditures, family socioeconomic attributes, and student achievement. *The Journal of Educational Research*, 95(2) pp. 110-115. DOI: <https://doi.org/10.1080/00220670109596579>
- Perlusz Andrea – Marton Eszter – Galuber Anna – Podráczky Judit – F. Lassú Zsuzsa (2012): A szülő-iskola partnersége, a szülői bevonásra irányuló nemzetközi törekvések és gyakorlati megoldások. In: Podráczky Judit (szerk.): *Szövetségben. Tanulmányok a család és az intézményes nevelés kapcsolatáról*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, pp. 43-70.
- Salamon, Lester M. – Anheier, Helmut K. (1995): *Szektor születik. A nonprofit szektor nemzetközi összehasonlításban*. Budapest: Nonprofit Kutatócsoport.
- Sári Mihály (2005): Szülői szervezetek és az iskola a gyakorlatban. In: Pusztai Gabriella (szerk.): *TERD tanulmányok. Intézményi kutatások – Élethosszig tartó tanulás*. Debrecen: Debreceni Egyetem TERD Kutatócsoport.
<https://terd.unideb.hu/index.php?o=82#t> Letöltve: 2024.09.02.
- Sebestény István – Bartal Anna Mária (2024): Az oktatási célú civil-nonprofit szervezetek és az önkéntesség jellemzői a statisztikák (2010 – 2022) tükrében. *Önkéntes Szemle*, 4(1) pp. 55-81.

DOI: <https://doi.org/10.53585/OnkSzem.2024.1.55-81>

Smith, David Horton (1994): Determinants of voluntary association participation and volunteering: A literature review. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 23(3) pp. 243-263.

DOI: <https://doi.org/10.1177/089976409402300305>

Yeung, Anne Birgitta (2008): Free to choose – so why choose volunteering? Exploring independence and social action in the Finnish Church. *Voluntary Action*, 9(1) pp. 36-45.

Wang, Lili – Fahey, Didi (2010). Parental volunteering: The resulting trends since "No child left behind". *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 40(6), pp. 1113-1131.

DOI: <https://doi.org/10.1177/0899764010386237>

Walsh, Patrick (2010): Is parental involvement lower at larger schools? *Economics of Education Review*, 29(6) pp. 959-970. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.econedurev.2010.04.003>

Wilson, John (2000): Volunteering. *American Sociological Review*, 26(1) pp. 215-240.

DOI: <http://dx.doi.org/10.1146/annurev.soc.26.1.215>

Wilson, John – Musick, Marc (1997): Who cares? Toward an integrated theory of volunteer work. *American Sociological Review*, 62(5) pp. 694-713. DOI: <https://doi.org/10.2307/2657355>

Wilson, John – Musick Marc (2008): *Volunteers: A Social Profile*. Bloomington: Indiana University Press.

Z. Kocsis Blanka (2023): *Szülői munkaközösség: lehetőségek kontra rémálom*.

<https://wmn.hu/wmn-suli/60813-szuloi-munkakozosseg-lehetosegek-kontra-remalom>

Letöltve: 2024.09.02.